

INTEGRÁCIA VEDY A SVETA

Rozsah problémov, ktorými sa akademik A. Sirácky zaoberá vo svojej najnovšej práci,¹ je nepomerne širší než by sme to predpokladali podľa názvu. Nejde mu totiž len o integráciu vied s osobitným zreteľom na funkciu sociológie v tomto procese, ale zamýšľa sa aj nad integráciou súčasného veľmi dezintegrovaného sveta. Nie samocielne, ale práve so zreteľom na integráciu vedy. Najväčšiu pozornosť sústreďuje autor na preskúmanie objektívnych tendencií v integrácii vedy a sveta, no nezastavuje sa pritom. Na základe preskúmania, poznania objektívneho usiluje sa naznačiť tendencie ďalšieho vývoja a v rámci toho vymedzuje niektoré hlavné črty, ktoré by mali charakterizovať *subjektívne vedomé* úsilie vedcov a politikov o integráciu vedy a sveta.

A. Sirácky teda zďaleka nepredpokladá, že by integrácia vedy mala byť nejakým priamym priemetom či odrazom alebo dôsledkom integrácie sveta, ani naopak, že by integrácia sveta bola „realizáciou“ akéhosi vopred vypracovaného vedeckého modelu. Oba procesy: integrácia vedy aj integrácia sveta sú v značnej miere samostatné, idú svojimi vlastnými, osobitnými cestami, čo — pravda — nemožno rozumieť tak, že by sa vzájomne nepodmieňovali a neovplyvňovali. Viac než na nejaké podrobné skúmanie osobitností týchto dvoch integračných procesov sústreďuje sa autor na niektoré styčné body medzi nimi, aby v dotyku oboch mohol konštatovať osobitosti doterajšieho vývinu a najsť možnosti vzájomného vplyvu, a ktoré by bolo možné využiť pri cielave-

domom usmernení ďalšieho vývoja vedy a spoločnosti.

Práve v týchto miestach vyniká angažovanosť autora, ktorý v socializme vidí rozhodujúci faktor súčasného stupňa v integrácii sveta a v úsilí o komunizmus nachádza najistejšie, najbezpečnejšie možnosti budúcej jednoty ľudstva. Preto aj veda, ktorá chce pozitívnym spôsobom ovplyvniť integráciu ľudského sveta, musí byť marxistická a vo východiskách, cieľoch, aplikácii marxizmom ovplyvnená, pretavená, preformovaná veda.

Aj keď „styčné body“ či „križovatky“ v integrácii a spoločnosti nachádzame v celej knihe, predsa len možno povedať, že v prvej väčšej časti knihy (prvé tri kapitoly) prevažujú problémy integrácie vedy, zatiaľ čo posledné kapitoly sa sústreďujú hlavne na otázku integrácie sveta — ľudského sveta. Aj pomerne časté dotyky v interpretácii oboch integračných procesov v oboch častiach práce majú podľa prevažujúceho dôrazu rozdielnu povahu aj účel: v prvej časti slúžia exkurzie do integrácie spoločnosti a sveta skôr ako prostriedok na dôkladnejšie, všestrannejšie osvetlenie integračných tendencií vo vede, zatiaľ čo sporadické návraty k otázkam integrácie vedy v druhej časti slúžia zasa ako prostriedok hlbšieho pochopenia základných smerov či prúdov v integrácii ľudskej spoločnosti.

Skôr než by začal s vlastnými problémami integrácie vedy, venuje A. Sirácky

¹ A. Sirácky, *Sociológia a integrácia vied*. Bratislava 1968.

takmer celú úvodnú kapitolu osvetleniu pojmu integrácie. Viac než na definície sa sústreďuje na charakteristiku rozdielov medzi povahove blízkymi procesmi a pojmami, ktorými sa obyčajne označujú. Upozorňuje na rozdiel medzi integráciou a konvergenciou, integráciou a systémom, zaoberá sa procesmi protismernými: dezintegráciou, divergenciou, diferenciáciou. Podstatu integrácie vidí v smerovaní, zjednocovaní izolovaných prvkov a čiastok v celok. Dezintegrácia je naopak — rozloženie celku na izolované časti. Škoda, že sa autor pri tejto charakteristike zastavil a nešiel ďalej, k osvetleniu štruktúrnych a funkčných vzťahov vo vnútri celku, k pojatiu časti nie iba ako stavebnej jednotky, ale ako funkčne relatívne samostatného ohniska špecifickej aktivity, ktoré kvalitatívne vyhraňuje toto ohnisko — časť oproti iným častiam a zároveň sa podieľa na formovaní kvality vyššieho celku. Lebo integrácia nie je jednoduchý proces, ale realizuje sa práve prostredníctvom nekonečného množstva elementárnych procesov, vo funkčných a štruktúrnych väzbách jednotlivých častí daného celku a v rozličných rovinách jeho hierarchickej stavby. Každá časť a každé stanovisko má svoje osobitosti a v závislosti od nich aj tie štruktúrne a funkčné vzťahy, ktorými sa zapája do mnohostranného prúdu integrácie, majú rozličnú povahu, rozličnú intenzitu, ich podiel na formovaní daného celku môže byť veľmi výrazný alebo takmer nebadateľný.

Ludský svet a svet vedy — to sú typy nesmierne zložitých a vnútorne bohato diferencovaných celkov, ktorých štruktúra je veľmi zložitá. Vývin tohto sveta (resp. týchto dvoch celkov), ktorého výslednicou sú aj rozličné relatívne stabilné politické, sociálne, ekonomické, kultúrne a iné útvary, uskutočňuje sa prostredníctvom pôsobenia nekonečne mnohých protirečivých tendencií a procesov, v ktorých procesy integrácie a dezintegrácie predstavujú síce významný a výrazný, no iba jeden moment. Určité slabé miesto v prístupe A.

Siráckeho k otázke integrácie sveta vidím v tom, že neúnosne precenil význam *politckej* integrácie v porovnaní s nemenej významnými integračnými procesmi v ekonomike, kultúre a inde. Len tak sa mohlo stať, že miestami sú jeho názory silne pod vplyvom nedávnych oficiálnych teórií o absolútnom protiklade kapitalizmu a socializmu, o ich nezmieriteľnosti, o prevahe socializmu nad kapitalizmom a pod. Myslím, že kapitalistický svet je tak ľudským svetom ako aj svet socialistický, a preto aj protirečenie medzi kapitalizmom a socializmom je vnútorným protirečením ľudského sveta. Aj jeden aj druhý predstavuje už dnes celok s určitým stupňom integrácie (pričom sa mi nezdá, že by v súčasnosti táto integrácia bola výraznejšia v socialistickom svete než v kapitalistickom), a v oboch týchto svetoch nezávisle na zámeroch politiky pôsobia objektívne integračné tendencie, ktoré ľudstvo zblížujú, rozširujú oblasť vzájomného porozumenia a spolupráce. Je nielen celkom možné, ale aj pravdepodobné, že až vyspelé kapitalistické štáty prejdú na cestu socialistického vývoja, zostane celá súčasná socialistická sústava tak politicky, ako aj ekonomicky ďaleko za nimi. Napokon poaugustový vývin ukazuje, že v presadzovaní veľmocenských zámerov niet kvalitatívneho rozdielu medzi politikou kapitalistických a socialistických veľmocí, a teda ani v politike neplatí onen doteraz tak vehementne zdôrazňovaný rozdiel. Súhlasím s autorom, že svet socializmu je základom budúcej celosvetovej komunistickej integrácie, no som toho názoru, že takým základom sa môže stať iba *socializmus s ľudskou tvárou*. Dnešná krízami zmietaná socialistická sústava pôsobí skôr dezintegračne než integračne.

Ťažisko Siráckeho knihy nie je v otázke integrácie sveta, ale v integrácii vedy. Teoretické jadro tohto problému je obsiahnuté v druhej kapitole knihy. Úvodom k osvetleniu významu sociológie v integrácii vied sa zaoberá klasifikáciou vied. Konfrontácia rozličných systémov a kri-

térii klasifikácie je pre autora zároveň výhodnou príležitosťou pre načrtnutie niektorých základných tendencií v diferenciácii a integrácii vied, čím si zároveň pripravuje pôdu pre osvetlenie hlavnej otázky svojej práce: funkcie sociológie v integrácii vedy.

Pri posudzovaní rozdielu, ale i spoločných črt v povahe sociológie a ostatných spoločenských vied sa A. Sirácky pridáva klasifikačného kritéria podľa predmetu skúmania. Ponajprv rozdeľuje spoločenské vedy na dve veľké skupiny: tie, ktoré skúmajú spoločnosť (ľudský svet) ako totalitu, a tie, ktoré sa obmedzujú iba na jednotlivé aspekty spoločenských javov. Do prvej skupiny zaraďuje predovšetkým filozofiu, históriu a sociológiu. Každá z týchto vied plní vo vzťahu k spoločenským vedám druhej skupiny určitú integračnú funkciu, pričom každá inak, v inom smere.

Rozdielnemu postaveniu, vplyvu a významu filozofie a sociológie v integrácii vied o človeku je venovaná tretia kapitola. Tu sa A. Sirácky dotýka v nedávnej minulosti tak často diskutovanej otázky o vzťahu sociológie a historického materializmu. Svojím spôsobom vlastne rezumuje výsledky tejto diskusie a pridáva svoj názor, ktorý tiež neprezentuje v tejto knihe prvý raz. Ako je známe z viacerých jeho predchádzajúcich vystúpení, bráni právo sociológie na samostatnú existenciu, aj keď vyzdvihuje pre ňu potrebu všeobecnej teórie, základnej filozofickej orientácie.

Situácia sa v posledných rokoch komplikuje otázkou zaradenia filozofickej antropológie. V tejto súvislosti si A. Sirácky všima celý súbor vied o človeku, uvažuje o ich klasifikácii, ale aj o ich vplyve na formovanie sa filozofickej teórie človeka. Polemizuje s krajne kozmocentrickou „odcudzenou“ interpretáciou človeka, ale aj s rozličnými subjektivistickými až mystickými názormi. Vo vytvorení dialekticko-materialistickej „teórie človeka“ vidí nevyhnutný predpoklad pre určitú syntézu

dosiaľ akoby proti sebe stojacich prúdov v marxistickom myslení — scientizmu a antropologizmu, resp. kozmocentризmu a antropocentризmu.

Kniha akademika A. Siráckeho demonštruje problém integrácie vied v jeho najširších súvislostiach, počínajúc vzťahom prírodných a spoločenských vied a končiac naznačením styčných bodov medzi integráciou vedy a integráciou sveta. Ide skutočne o otázku i jav veľmi zložitý. Prednosťou recenzovanej práce je to, že problém prezentuje na pozadí veľmi dôkladnej a kritickej informácie o rozsiahlej literatúre, ktorá bola v poslednom období publikovaná a dotýka sa danej problematiky. Integrácia vedy v integrujúcom sa svete, v takomto priemete volil autor svoj prístup k materiálu, k vlastnému spracovaniu témy. Vďaka tomuto prístupu práca ďaleko prerastá hranice metateórie vedy, do ktorej by ju snáď na prvý pohľad bolo možné lokalizovať, a stáva sa prácou filozofickou v najvlastnejšom zmysle slova. A to napriek tomu, že integráciu vedy skúma s osobitným zreteľom na podiel sociológie v nej.

Je prirodzené, že v takom širokom zábere nebolo možné realizovať — a to ani v podobe „sond“ alebo ilustrácií — nejaký intenzívny hĺbkový výskum integrácie vied v celej mnohostrannosti. Autor si takú úlohu ani nekládol. Už v úvode hovorí, že sa chce pokúsiť „o nastolenie problémov spoločenského vývoja a spoločenskej teórie, ktoré majú — nie izolovane — základný význam pre pochopenie sociálno-ideovej situácie vo svete“. Tento cieľ kniha spĺňa úspešne. So zanietením angažovaného marxistu a erudovaného filozofa i sociológa odhaľuje A. Sirácky základné jednotiace tendencie, protiprúdy i konflikty, upozorňuje na nebezpečenstvá, ktoré z nich vznikajú pre ľudstvo, apeluje na rozum, cit i svedomie človeka. V tom je jej vedecký i aktuálny ideovo-politický význam.

Elena Filová